

Megérteni a megértést?

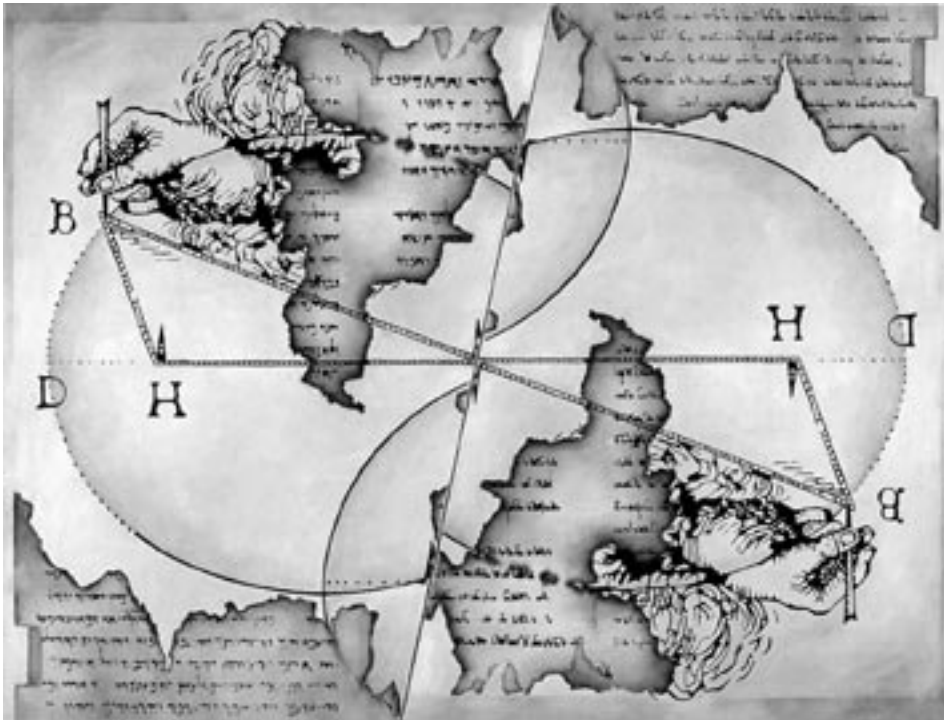
A „megértés” problémája a mindennapi élettől kezdve a lélektan rejtettebb dimenzióin át a tudományig és a művészetig olyan mélyen szövi át az ember egész világát, hogy nem csoda, ha a mai, az emberről, a tudásról és a kommunikációról való gondolkodás egyik központi témáját és átfogó területét alkotja. A Mindentudás Egyeteme 2004. májusi klubeseményén El Kazovszkij festőművész, Etesi Gábor fizikus, Bozsonyi Károly társadalomkutató és Pavlovits Dávid zenész, zenetörténész, valamint Rényi András esztéta arról beszélgetett, hogy mit jelent valamit „megérteni”, s vajon helyesen értjük-e a megértést. Összeállításunkban Rényi András vitaindítójának összefoglalója után a beszélgetés három résztvevőjének egy-egy rövid esszéjét közöljük.

A laikus könnyen mondja rá valamire, hogy „nem érti” – úgy tűnik, hogy első körben a megértés nem más, mint jártasság, kompetencia kérdése: a matematikai-fizikai ésjárásban gyakorlott fizikus, a társadalomstatisztikai adatsorokkal dolgozó szociológus vagy a kottaolvasó és a zenei formák történetét ismerő muzikológus „érti”, amit az egyszerű, beavatatlan halandó nem. A jártasság, a gyakorlat, a praxis azt jelenti, hogy az adott terepen automatikussá tettük a megértést: *azonnal* értjük a dolgokat, illetve azok *közvetlenül* hatnak ránk.

De az ilyen feltétel nélküli, mondhatni automatikus megértés el is rejti előlünk magának a (meg)értésnek a természetét – mégpedig éppen azzal, hogy *természetesnek* tünteti fel, ami egyáltalán nem az. Nagyon beszédes ebből a szempontból a nyelv: előszeretettel alkalmazunk például olyan nyelvi fordulatokat, mint hogy ez vagy az a dolog „magától értetődik”. Hasonló ehhez, amikor a tudományos diskurzusokban valamit triviálisnak neveznek: triviális az, amire nem kell rákérdezni. A modern tudományok és a művészetek viszont épp abban különböznek a mindennapi gondolkodástól, hogy rendre problémát látnak abban, amin a köznapi gyakorlat nem akad fenn, amit érteni vél. De egy-egy tudományos paradigmán vagy művészi stíluson belül éppúgy kialakulnak a jártasságok, ennél fogva a megszokások, az „evidenciák”, „axiómák”, „trivialitások”, mint a mindennapi életben. Néha persze adódnak váratlan, hirtelen tapasztalatok, amelyek az ilyen megszokások fölülvizsgálatára, *új értelmeik feltárására* készítetik a szakembereket is. Amikor a 2002-es választások előtt csődöt mondtak a közvélemény-kutatói előrejelzések, intenzív gondolkodás indult meg szakmai körökben, hogy nem kell-e felülvizsgálni a bevett módszereket: megindult a szokatlan jelenség *értelmezése*. Csak az igazán kreatív tudósok és művészek képesek felfejteni ennek a „természetesség” vált kulturális-nyelvi rutinnak a sűrű szövetét – vagyis olyasmit is problematizálnak, ami az adott rendszeren belül triviálisnak, „magától értetődőnek” hat. Így kezdte ki Wolfgang Pauli, Niels Bohr vagy Albert Einstein a newtoni fizikai világgépet, és vezetett be a fizikai gondolkodásba merőben új elgondolásokat; így vizsgálta felül az európai zene tonális rendjét Arnold Schönberg, és teremtett olyan új hangrendszert,

amely közvetlenül a szakzenész füle számára sem követhető. A festészetben ennek analógiáit látjuk az absztrakció, például Jackson Pollock akciófestészetében.

A megértés az ember alapvető antropológiai szükséglete – biztonságérzetünk, a világban való otthonosságunk múlik azon, hogy legalább virtuálisan „kereknek” lássuk a világot. Nem tudunk tartósan nyitott, nyugtalanító kérdésekkel együtt élni – ezért vagy elfojtjuk, elhárítjuk, vagy a magunk értelme számára elfogadhatóan megválaszoljuk őket. Fontos azonban – és erre tanít bennünket mind a tudományok, mind a művészetek története –, hogy ne csak rutinszerűen „értsük” a dolgokat, a másik embert és magunkat, hanem újra és újra rákérdézzünk arra: helyesen értjük-e, amit érteni vélünk. Amíg az értés rutin és automatizmus, ez utóbbi – a megértés – feladat, munka és felelősség – morális értelemben is.

Új geometria 25/l.